

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ג, תשי"ב-תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מגנזי הלשון

לשונות מן המדרש

פרשת ויצא

קלד) עמדה לאה והיתה מתרעמת לפני הקבי"ה ואמרה: רבוננו של עולם, י"ב שבטים עתידין לעמוד מיעקב. הרי כבר בידי ששה ומעוברת משביעי, וביד השפחות שנים שנים, הרי עשרה. אם זה זכר, לא תהא רחל אחותי כאחת מן השפחות? (תנחומא ויצא ח').

הלשון המורגל הוא "מתרעם על...": "כל המתרעם על רבו" (סנהדרין ק"י ע"א). "התרעם לפני..." הוא מפני הכבוד כלפי מעלה. ועוד דוגמה: "שהיה מתרעם לפני המקום" (מכילתא א, א). כיוצא בזה השימוש בלשון "גלוי". כשידובר על בני אדם, אומרים "גלוי ל...": את הגלויים לנו" (וידוי "על חטאים" בתפילת יוהכ"פ), ואילו כלפי מעלה בא הלשון גלוי לפני...": "הכל גלוי וידוע לפניך" (אתה זוכר, מוסף לר"ה); "גלוי וידוע לפני כסא כבודך" (ברכות ס' ע"ב).

קלה) "ויוגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב ויקח אחיו עמו" מיד נגלה הקבי"ה על לבן וצורם באזנו (תנחומא ויצא י"א).

"צורם באוזן" או "האוזן" פירושו – חתך, פגם, עשה לבעל מום: "הצורם אוזן הפר" (זבחים כה ע"ב).

הצורם באוון הככור (ככורות ה, ג). אולם כאן זה נאמר בדרך השאלה על אזהרת אלהים ללבן, שלא ידבר עם יעקב מטוב ועד רע.

הביטוי המורגל בפינו, צורם את האון על קול, על שיבושים וכדומה, הוא מחודש ואין לו דוגמה במקורות.

קלו) ויצא יעקב, זה אחד מארבעה בני אדם שנתקפצה לו הדרך, ואלו הם: אברהם ואליעזר ויעקב ואבישי. אברהם מניין? כיוון שיצא לרדוף את המלכים קפצה הארץ לפניו, שנאמר: ויחלק עליהם לילה. ואליעזר מניין? כיוון שהלך להביא אשה ליצחק נתקפצה הארץ לפניו וכו' (תנחומא בובר ויצא ח').

נתקפצה - נתקבצה, נתכווצה. בסנהדרין צה ע"א י"ש: שלשה שקפצה (קל) להם הארץ (אברהם לא נזכר). במילונים התלמודיים לא הובא ההתפעל. בהיכל רש"י מובא התקפץ בשם הפרדס של רש"י. הערוך גורס: קפצה הדרך במקום הארץ, ומכאן הביטוי: קפיצת הדרך (הערת לוי וגור).

קלו) ויחלום והנה סלם מוצב ארצה, דע כי כל החלומות מצינו פתרונם חוץ מן חלום זה שאין לו פתרון בתורה, אף על פי שחלום זה ראשון לכל החלומות, כי מה שנאמר באבימלך אינו חלום שצריך פשר, כי אם הוכחה היתה וכן אל לבן... וכן בצדיקים שדבר הקביה עמהם בחלום הלילה... אבל החלומות שצריכין פשר דבריהם לשבעה

זמנים וזה הראשון, ושני לו חלום יוסף ונתפטר לו (מדרש לקח טוב, ויצא כח יב).

השם „פשר“ במקום „פתרון“ על חלום לא נזכר במילונים (במקרא יש „פשר דבר“, קהלת ח. א) וכן הנתפעל „נתפטר“ במובן „נפתר“ החלום לא נמצא. בבניין פיעל נמצא בארמית „מפשר חלמין“ (דניאל ה. יב), ובתלמוד: בר הדיא מפשר חלמי הוה“ (ברכות נו ע”א). וגם בתור שם נמצא בדניאל, „פשר“ במקום פתרון: פשר חלמא (שם ד, יב); פשרא (שם ד, טו); חלמא ופשרה (שם ב, ח).